

3. Шимов Я. В. Гражданское общество и правящая элита в переходный период: чешский вариант / Я. В. Шимов // Полит. исследования. – 2001. – № 3. – С. 149–159.
4. Потураєв М. Р. Консенсусний потенціал політичної комунікації в умовах ідеологічного плюралізму : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Микита Русланович Потураєв. – Дніпропетровськ, 2005. – 206 с.
5. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2015. – 816 с.
6. Требін М. П. Політична культура владної еліти України в умовах розбудови демократичної правової держави / М. П. Требін // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / за ред. Л. Л. Товажнянського, О. Г. Романовського. – Вип. 26 (30). – Х. : НТУ «ХП», 2010. – С. 110–118.
7. Симоненко І. П. Формирование и смена политической парадигмы : дис. ... канд. полит. наук : 23.00.01; 23.00.04 / Иван Петрович Симоненко. – Одесса, 1996. – 207 с.
8. Lipset S. M. The Confidence Gap: Business, Labor, and Government in Public Mind / Seymour Martin Lipset and William Schneider. – Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1987. – xxiv, 460 p.

Л. М. Андрушко, кандидат мистецтвознавства, доцент,
Львівський державний університет внутрішніх справ

ДЕРЖАВНА МИТНА ЕКСПЕРТИЗА ІКОНОСТАСУ ЯК КУЛЬТУРНОЇ ЦІННОСТІ

Кожне наступне покоління успадковує від попередніх певний рівень культури. Освоюючи його, воно використовує все найкраще, що було створене розумом і практичним досвідом майстрів минулого, що пройшло випробування часом. А успадкування культурних цінностей будь-якою державою є неоціненним подарунком для її духовної скарбниці. Саме тому охорона культурних цінностей є предметом великої уваги з боку міжнародного співтовариства. Сьогодні через систему міжнародних норм і принципів, через законодавство окремих держав здійснюється реалізація культурних прав людини, закріплених у Хартії прав людини, які зводяться до одного – зберегти на Землі культурну спадщину людства. Іконостаси, які становлять культурні цінності та переміщуються через митний кордон України, повинні обов'язково пройти експертизу та отримати свідоцтво на право вивезення/ввезення/транзиту [7].

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2003 р. № 1343 «Про затвердження Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення» визначено такі основні поняття, як культурні цінності, державна експертиза культурних цінностей, об'єкти експертизи, заявник, експерт, мистецтвознавець [9]. Експертиза культурних цінностей є важливою ланкою в системі обліку та контролю за збереженням пам'яток національної культури, їх переміщенням через митний кордон України, а також у сфері регулювання правовідносин розпорядництва, пов'язаних із ними майновими комплексами усіх форм власності [7]. Експертна діяльність активно сприяє науковому вивченню культурних цінностей – артефактів національної історії, матеріальних носіїв ідеалів народу, а також специфічного товару на світовому ринку [5]. Для прикладу, питання експертизи іконостасів є неоднозначним і дуже складним. Найбільшою проблемою є недостатня кількість літератури, а необхідний матеріал зосереджений лише в окремих публікаціях. Окремі питання дослідження культурних цінностей висвітлено й у мистецтвознавчій, і в спеціалізованій митній літературі [1; 2; 7].

Для того, щоб провести комплексну фахову експертну оцінку іконостасу та ікон, необхідно ознайомитися з творами іконопису різних періодів, оскільки кожний період має свої характерні особливості. Давні ікони малювалися темперою, тобто фарбовим розчином, зв'язуючою речовиною якою була емульсія з води та яєчного жовтка. З XVI ст. твори іконопису виконуються олійними фарбами. Ікони, написані темперою, володіють великою стійкістю кольорів, довго зберігаються. На давність ікони вказує фарбовий шар, який здебільшого завжди є пошкодженим. Ікони XVI ст. зазвичай намальовані на дерев'яних дошках таких порід дерев, як дуб, бук, липа, вишня, груша та ін. Кожна ікона обрамлена ризами, які закріплені цвяхами. Ризи виготовлялися з металу, тканин та дерева. Ризи вкривалися левкасом або позолотою та закривали переважно німби та поля ікони. Із зворотного боку ікони стягувалися спеціальними міцними клинками – дубовими або металевими шпугами. У добу Середньовіччя на дошках для ікон вирубувалися невеликі заглиблення, розміром менше одного сантиметра, які називалися ковчезками. Дно ковчеза залишалось шершавим, на нього наносився шар ґрунтівки. В іконах XVI–XVII ст. проміжки між кількома шарами левкасу вистеляли тонким полотном – паволокою, на яку наносився ще один або кілька шарів левкасу, залежно від фактури полотна [1, с. 39–64].

Тло та німби святих на іконах золочені, тобто вкриті шаром сусального золота. У творах більш пізнього часу сусальне золото замінене на штучне, яке має зеленкуватий відтінок. До XV ст. сусальне золото наносилось на рівно вигладжену поверхню левкасу, а починаючи з XVI ст. з'являються

орнаменти геометричних мотивів на тлі та на німбі. Зображення лику святого на іконі вказує на дату та місце її створення. Лики на давніх іконах зображались смаглявими, волосся – кучерявим, очі – великими, зіниці – широко розкритими, носи – тонкими та довгими. Після зникнення впливу Візантії на ікономалярство лики почали зображатися більш реалістичними.

У давніх творах іконопису існувала ієрархія зображення, тобто на передньому плані зображався святий, який був великих розмірів порівняно з іншими фігурами [6, с. 19–24]. Вся архітектура на давніх іконах зображалась на одному рівні. Після XV ст. пейзажі на іконах набули реалістичнішого зображення. Починаючи з XVI ст. щоки на ликах святих стали підрум'янюватись, вуста почали зображати яскраво червоними. До VIII ст. ікони не покривалися оліфою, а починаючи з XVI ст. – кожна ікона вкрита оліфою або лаком [8, с. 44–54].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2003 р. розрізняють такі види експертизи, як попередня, первинна, повторна, додаткова, контрольна-наукова і науково-технічна [3]. Попередня експертиза проводиться мистецтвознавцями для визнання об'єкта культурною цінністю або предметом культурного призначення серійного чи масового виробництва на підставі норм атрибуції та критеріїв його художньої, історичної, етнографічної та наукової значущості [9]. Первинна експертиза проводиться для підготовки обґрунтованого експертного висновку на об'єкт експертизи. Повторна експертиза проводиться у разі виявлення порушення вимог цього Порядку під час проведення первинної експертизи або за наявності обґрунтованих претензій заявника до експертного висновку первинної експертизи [9]. Додаткова експертиза проводиться у разі, коли виникли нові наукові підстави для характеристики об'єкта. Контрольна наукова і науково-технічна експертиза проводиться для перевірки висновків первинної експертизи за ініціативою суб'єктів експертизи, зацікавлених у спростуванні окремих положень, частин або загалом висновків раніше проведених експертиз [3].

Посадова особа Державної служби контролю або мистецтвознавець проводить попередню експертизу об'єкта, у разі потреби рекомендує інші види експертизи та визначає експерта [9]. В експертному висновку зазначається достовірність об'єкта, автор, назва та подається його атрибутивний опис, який складається за такими критеріями: час створення, причетність до історичних подій, культурних традицій народів і пам'яток історії, видатних особистостей, виробників, мануфактур і шкіл; рівень визнання автора, стан збереженості, знаки та позначки, комплектність, лінійні розміри, соціокультурна функція, рівень суспільного визнання, унікальність, рівень виконавської техніки та популярності, наукова значущість, оцінна вартість [3]. Експертний висновок повинен містити аргументовану рекомендацію щодо доцільності включення

об'єкта до Державного реєстру національного культурного надбання та можливості вивезення його з території України.

У разі прийняття Державною службою контролю рішення про можливість вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей, власнику культурних цінностей чи уповноваженій ним особі видається свідоцтво встановленого зразка на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей. Зразок свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей затверджується Кабінетом Міністрів України. Свідоцтво на право вивезення культурних цінностей є підставою для пропуску зазначених у ньому культурних цінностей за межі митної території України. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 12.09.1999 р. № 1068-XIV регулює порядок вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей в Україну і спрямований на охорону культурної спадщини та розвиток міжнародного співробітництва України у сфері культури [4].

Отже, проведення експертизи іконостасу – складна справа, бо процес ідентифікації творів мистецтва, на жаль, поки що не піддається чітко зафіксованому формальному опису, а часто має евристичний характер і залежить від професійного рівня та професійної інтуїції експерта [1, с. 3–9]. Хоча загальні правила оцінювання пам'яток культури передбачають виконання експертами таких видів робіт: ідентифікація; атрибуція; визначення прогнозовної вартості пам'ятки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Додін Є. В. Особливості проведення експертизи з деяких видів митних справ / Є. В. Додін // Митна справа. – 2004. – № 3. – С. 3–9.
2. Дусик А. В. Правовий статус експерта у провадженнях по справах про порушення митних правил / А. В. Дусик // Митна справа. – 2002. – № 1. – С. 27–35.
3. Про судову експертизу [Електронний ресурс] : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
4. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей [Електронний ресурс] : Закон України від 12.09.1999 № 1068-XIV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1068-14>.
5. Про охорону культурної спадщини [Електронний ресурс] : Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
6. Логвин Г. Український середньовічний живопис / Г. Логвин, Л. Мілляєва, В. Свенціцька. – К. : Мистецтво, 1976. – 337 с.
7. Митний кодекс України від 11.07.2002 № 9-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 38–39. – Ст. 288.

8. Овсійчук В. Українське малярство Х–ХVIII ст. Проблеми кольору / В. Овсійчук. – Львів : Каменяр, 1996. – 480 с.
9. Про затвердження Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 26.08.2003 №1343. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1343-2003-п>.

Н. А. Вінникова, кандидат політичних наук, доцент,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ РЕФЕРЕНДНОЇ ДЕМОКРАТІЇ (ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД)

Дослідження участі громадян у виробленні політичних рішень є однією з пріоритетних тем політичної науки. В контексті потенційної перспективи винесення на референдум питання про вступ України до Північноатлантичного Альянсу ця проблематика набуває особливої актуальності. Використання механізмів безпосереднього залучення громадян до вироблення й ухвалення політичних рішень є центральною тезою сучасних теоретичних інтерпретацій демократичного урядування. Переваги прямої участі громадян у полікотворчих процесах є очевидними: окрім своєї визначальної функції – забезпечення прямого народного волевиявлення, плебісцитарні механізми ухвалення рішень сприяють активізації громадянської самосвідомості і можуть посилювати згуртованість суспільства перед необхідністю вирішення загальносуспільних проблем. Різноманітні форми громадянської партисипації у виробленні політичних рішень покликані забезпечувати інклюзивність у систему урядування і громадський контроль за владою.

Серед плебісцитарних механізмів ухвалення рішень референдуми є найпоширенішою формою прямої демократії через їхній законодавчий статус у багатьох країнах, а також масштаби їхнього впливу на перебіг подій. Наукова література пропонує чимало визначень референдумів і спроб їхньої диференціації від плебісцитів. У рамках політичної науки референдум здебільшого ототожнюється з плебісцитом як затвердження політичного рішення шляхом народного голосування, тобто як звернення до виборчого корпусу з метою ухвалення остаточного рішення з конституційних, законодавчих або внутрішньо- і зовнішньополітичних питань.

У спектрі нормативно-правової оцінки, зокрема міжнародного права, підкреслюється відмінність між референдумом і плебісцитом. Плебісцит трак-